

Hva er statsvitenskap

Andreas H. Hvidsten og Øivind Bratberg

Oslo: Universitetsforlag (2018)

Anmeldt av **Randi Solhjell**

Politi­høgskolen

Universitetsforlaget har med serien «Hva er» utfordret fagekspertene til å skrive enkelt, interessant og kort om store fagfelt. Dette er ingen lett oppgave, men den er like fullt svært verdifull for både studenter og viderekomne og andre som bare kunne tenke seg en rask innføring i alt fra kosmos til sosialt arbeid. Formatet krever at betydelige bidrag til et fagfelt og dets historie blir snevret inn til én setning eller maksimalt et par sider. Hvidsten og Bratberg har tatt for seg feltet statsvitenskap og mestrer formatet med glans. Dette er ikke overraskende når begge har betydelig undervisnings- og formidlingsbakgrunn og et uttalt mål om at boka skal fungere som «brobygging mellom statsvitenskapen og samfunnet som omgir den» (s. 18).

Målet med boka er å gi en smakebit på statsvitenskapens historie, fra filosofien i antikkens Hellas og klassiske tenkere til den moderne vitenskapen samt den norske historien, hovedsakelig i form av bergens- og oslomiljøer. Boka gir også en god illustrasjon av hovedfelt innenfor vitenskapsteori, noe jeg skal vende tilbake til under. Som forfatterne så riktig påpeker, er statsvitenskapen – hva den befatter seg med og hvordan – preget av samtiden (s. 29).

Når det gjelder «den antikke staten», formidler forfatterne på en leken og lett måte Platons, Aristoteles' og Ciceros tankevekkende tolkninger. Dette kapitlet, «Den klassiske statsvitenskapen», er en gavepakke til både nye og viderekomne lesere, som gir rom for både innførende forståelse og kritisk refleksjon. Eksempelvis reflekteres det over Platons dialogserie om idealstaten med utgangspunktet «hva er rettferdighet», og over hvordan idealer og praksis ofte står langt fra hverandre. Et annet eksempel hentet fra Cicero, som er vel så relevant i dag som for over 2000 år siden, er at alle styreformene (demokrati, tyranni, oligarki) har «liggende foran seg en bratt og glatt vei som fører til et nært beslektet onde» (s. 41). Staten består grunnleggende

av mennesker som igjen korrupperer den i form av egoisme og fraksjonering heller enn idealer som «fellesgoder».

Videre tar Hvidsten og Bratberg leserne med til den moderne statsvitenskapen som omhandler endringer i forståelse av både staten og vitenskapen, i perioden fra opplysningstiden til midten av 1950-tallet. Her belyser de hvordan opplysningsfilosofien på mange måter viderefører arven fra antikkens tenkere i form av offentlige samtaler i Europa. Gjennom de største filosofene og vitenskapsmennene får nye metoder i vitenskapen blomstre, og filosofene setter spørsmålstejn ved datidens rådende styreform i Europa – monarkiet. Men samtidig ser de på hvordan opplysningstiden representerer noe nytt, nemlig i forholdet mellom enkeltmennesket og staten, der «staten er til for menneskene og ikke motsatt» (s. 51). Her vises det særlig til tenkere som Rousseau, Locke, Montesquieu og Kant, som alle på ulike måter har hatt en enorm innflytelse på eksempelvis maktfordelingsprinsipper, rettigheter og styreformers som den liberale staten. Videre inn i nyere tid, fra slutten av 1800-ram til 1950-tallet, får vi også innblikk i historien om den norske arbeiderbevegelsen samt framveksten av statsvitenskapen, der Rokkan spiller en stor rolle. Kapitlet avsluttes med en tankevekkende refleksjon over levedyktigheten til den liberale staten i vestlige demokratier.

Der boka etter mitt syn virkelig skinner, er i kapittel 5, «Den moderne statsvitenskap II: Vitenskapen», der forfatterne tar for seg motstridende retninger i vitenskapsteorien, nemlig positivisme og humanisme (også omtalt som fortolkende eller hermeneutisk vitenskapsteori), og det kritiske samfunnsblikket fortalt gjennom Karl Marx' bidrag. Dette er svært balansert og god formidling av vitenskapsteori på en imponerende lettfattelig måte. Dette kapitlet er til hjelp for både studenter og de som skal undervise, for det er lett å gå for dypt inn i enkeltområder og diskusjoner uten å (etter min erfaring) formidle de store linjene tydelig nok. Som forfatterne beskriver, er det stor variasjon i hvorvidt slike vitenskapsbegreper debatteres i ulike fagmiljøer, noe som avhenger av i hvilken grad det er konsensus rundt både empirisk arbeid og overordnede analysemaal. Mange av disse refleksjonene blir også hentet opp igjen mot slutten av boka (s. 125–128), der Hvidsten og Bratberg stiller betimelige spørsmål om et fag rettet mot enten internasjonale tidsskrifter eller maktforvaltning, men der maktkritikken får lite spillerom. Etter mitt syn kan man ikke overse at studenter som er kritiske til rådende samfunnsforhold (hva enn disse er), muligens velger helt andre fagdisipliner og/eller tverrfaglige retninger med mer rom for kritiske refleksjoner og diskurstenkning enn det deler av statsvitenskapelige miljøer har å tilby. Dette er selvsagt noe som forandrer seg med tid og sted, og som også vil være personavhengig ut fra hvilke fagmiljøer som råder.

Med tanke på at dette er en norsk fagbok, så er da hele kapittel 6 dedikert til statsvitenskap på norsk. Dette er et kapittel med interessante historiske momenter og kuriositeter, som at det var Freia-direktøren Johan Throne Holst som i sin tid (1938) ville finansiere det foreslåtte instituttet for samfunnsforskning ved Universitetet i Oslo. Det blir veldig tydelig at det norske fagmiljøet i sin spede begynnelse

etter andre verdenskrig var et lite miljø, bestående av enkeltpersoner som skulle ha mye å si for hvilken retning statsvitenskap tok i ulike oslo- og bergensmiljøer. Enkeltpersoner og hvor de valgte å bosette seg og ha sin arbeidsplass, ispedd besøk fra amerikanske fagmiljøer, har også i nyere tid (fra 1960-tallet og senere) preget ulike fagretninger. Her kommer også instituttsektoren tydelig fram, som ISF, CMI, NUPI og PRIO, som på hver sin måte har dekket ulike retninger av statsvitenskap og samfunnsvitenskap mer generelt. Forfatterne konkluderer med at statsvitenskap i økende grad dras i ulike retninger når det gjelder tverrfaglighet og spesialisering.

Dette med tverrfaglighet og spesialisering blir også plukket opp i siste kapittel, «Hva kan (og bør) statsvitenskapen være», hvor også betraktninger fra innledningen blir tatt med, nemlig at statsvitenskapen blir preget av sin samtid (som det meste annet), med diskusjoner om hvor fagretningene kan (og bør) ta veien, for hvem og til hvilket formål. Som de skriver, ligger fagets kjerne i spørsmålene framfor i svarene, nemlig i det «å forstå og forklare statens innretting og den større konteksten, hvor makt og verdier blir til politikk» (s. 116). Hvidsten og Bratberg spør til slutt reflektert om en disharmoni mellom den «nøkterne og noe snusfornuftige» statsvitenskapen på den ene siden og den «kaotiske, kontroversielle virkeligheten som omgir den» på den andre (s. 127–128). Dette er en god avrunding på et av bokas hovedmål, nemlig, som nevnt, å tolke statsvitenskapen i lys av samfunnet som omgir den.

Som alle andre bøker i serien vil det også være fagfelt som en interessert leser vil føle at blir dekket i liten grad. Fra mitt ståsted er dette det nesten totale fraværet av kvinner i statsvitenskapens historie og påfølgende faglige bidrag. På det helt grunnleggende nivået i referanselista bakerst i boka finnes kun (hvite) menn, noe som også gjennomgående er tilfellet i «videre lesning» etter hvert kapittel. Dette i seg selv er mer et symptom på noe overordnet, nemlig hierarkiene i statsvitenskapen, fra hvordan makt og stat defineres til hvem sine historier som blir fortalt. I boka kommer det noen drypp om dette, nemlig når det blir nevnt «feministisk orientert statsvitenskap», der forfatterne peker på foregangskvinnen Helga Hernes i norsk sammenheng (s. 11). Her ville jeg ha trukket fram et par internasjonale akademikere også, for eksempel Cynthia Weber (1998) og Judith Butler (1990) for å nevne to, for så å ha plukket opp tråden igjen når det gjelder den kritiske analysen (kapittel 5) og statsvitenskap for hvem og fra hvilket ståsted (konklusjonen), eller når statsvitenskapen på norsk (kapittel 6) viser til Makt- og demokratiutredningen (1998) der to medlemmer av forskergruppen, nemlig Hege Skjeie og Siri Meyer, trakk seg fra utredningen. Bak denne avgjørelsen ligger blant annet temaer som likestilling og frigjøring (Skjeie) samt manglende bredde i maktforståelsen (Meyer). Fra mitt ståsted hadde jeg også belyst opplysningstidens «rasjonalitetstenkning» og sivilisasjonsbegreper og vist til Ann Towns (2010) sitt arbeid for en kritisk refleksjon over 1800-tallets Europa, der staten og all politisk aktivitet ble mannens domene (fornuft, styrke, kunnskap og modernitet), mens kvinner ble forbundet med svakhet, følelser, religion og tradisjon.

En nært beslektet kritikk, som igjen kommer fra mitt ståsted, er også manglene fokus på å se ut over vestlige grenser, både historisk og i vitenskapsteorier. Det bør

nevnes at jeg skrev en doktorgrad på feltet statsdannelse (statehood) med nedslagsfelt Kongo. I den prosessen ble jeg på statsvitenskapelig institutt ved London School of Economics, der jeg tok doktorgraden, fortalt at jeg kanskje burde vurdere å bytte til institutt for utviklingsstudier fordi «Afrika» ikke passet inn i begrepene, filosofien og historien innenfor statsvitenskap. Igjen er dette et symptom på noe større, nemlig normer for hvordan en stat skal og bør se ut for å være virkelig og verdig vitenskapsteori. Allerede i 1970 poengterte statsviter Giovanni Sartori (1970) at terminologien i samfunnsvitenskap er basert på politisk erfaring fra den vestlige verden, spesielt i statsvitenskap. Et eksempel her er hvordan statsvitenskapelig litteratur om stater i sør, særlig Afrika sør for Sahara, har blitt omtalt som svake eller «failed states». Dette har møtt massiv kritikk av både forfattere, samfunnsdebattanter og akademikere som manglende terminologi og vilje til å se ut over vestlige grenser samt til å ta makt, stat-samfunn-relasjoner og andre institusjoner i land i sør på alvor. Her kan interesserte fordype seg i en rik litteratur innen blant annet (politisk) antropologi, (politisk) sosiologi og postkoloniale studier for å bli klokere. I nabolandene Sverige og Danmark er dette store og gode tverrfaglige miljøer, også i statsvitenskap, som har tatt denne tilnærmingen til et internasjonalt nivå. På en kort og presis måte kunne dette vært et tema for «Hva kan (og bør) statsvitenskapen være» (kapittel 7) når det er tid for kritisk refleksjon over fremtiden for fagretningen(e). Det kunne også vært nevnt i kapittel 5 under kritisk samfunnsanalyse, der Marx blir svært grundig diskutert, men hvor forfatterne også kunne pekt på postkolonial litteratur (Edward Said blir nevnt i videre lesning) som rister i grunnmuren til etablerte virkelighetsoppfatninger.

Når dette er sagt, så vil jeg igjen uttrykke at dette er en svært god bok i «Hva er»-serien, og Hvidsten og Bratberg gjør et imponerende arbeid med å formilde lettfattelig, men samtidig kritisk og med tyngde om statsvitenskapens historie, som er en epoke som går over 2000 år, på 140 sider. Den er overordnet godt strukturert med en gjennomgående rød tråd, der forfatterne skiller mellom tidligere filosofer og tanker om stat/styreformer, vitenskapsteorier og vår tid med et frampek. Denne serien er etter mitt skjønn en måte å engasjere, debattere og problematisere fagfelt i tillegg til å samle de store linjene på. Med andre ord er kritikken i denne bokanmeldelsen et uttrykk for nettopp dette, altså et engasjement for ulike sider av faget og retninger. Boka kan anbefales til åpenbare grupper som studenter, forelesere og faginteresserte forskere, men kan også være en nyttig bok for blant annet byråkrater, politikere og samfunnsdebattanter for å skaffe seg overblikk og kanskje også et kritisk blikk på egen posisjon og matforvaltning.

Referanser

- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Taylor & Francis.
- Sartori, G. (1970). Concept Misformation in Comparative Politics. *The American Political Science Review*, 64(4), 1033–1053.
- Towns, A. (2010). *Women and States: Norms and Hierarchies in International Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, C. (1998). Performative States. *Millennium - Journal of International Studies*, 27(1), 77–95.